یۆبیلی زێڕین ...مەدالیای بەرۆکی ئازادییە
بۆ دروشمی (کوردستان یان نەمان)
هێشتا شۆڕشی ئەیلول بەردەوامە

((لەو ڕووەوە کە ئامانجەکانی شۆڕشـــی فەرەنسا بریتی بوون لە(ئازادی، یەکسانی، برایەتی)، ئەوا هێشتا شۆڕشی فەرەنسی بەردەوامە، ئەم ئامانجانە بەرجەستەی چەندین چەمکی فەلسەفی دەکەن کە هێشتا بە تەواوەتی بەدەســت نەهاتوون. هەروەها لە ســاڵی ١٧٨٩ـەوە کە دەسپێکی شۆڕشی فەرەنسایە هەتا ئێستا، تەفسیری ئەو چەمکانە(ئازادی و یەکســانی و برایەتی) لە گۆڕاندان، لەگەڵ ئەوەی شۆڕشـــی فەرەنسا ئایدیای دادپەروەری و سەروەریی یاســای لەگەڵ خۆیدا هێنا، هەروەها لەگەڵ ئەوەی زۆرێک لە ئامانجەکانی شۆڕشی فەرەنسا بەدی هاتوون، بەڵام هێشــتا ڕێگایەکی دوورودرێژ لەپێشـــە بۆ ئەوەی ئەو ئایدیایانە بۆ تێکڕای ئەندامانی کۆمەڵگەی فەڕەنسی بەدەست بهێنرێن)).

پرۆفسیۆر هۆڵ گاردنەر – بۆ گوڵان

دروشمی هەموو شۆڕشێك ڕەنگدانەوەی ئەو فەلسەفەیەیە کە شۆڕشەکەی لەسەر دادەمەزرێت و ئەو فەلسەفەیەش دەربڕی ئیرادەو خواستی ئەو نەتەوە و گەلەیە کە لەساتەوەختێکدا ئیرادەیەکی یەکگرتوو بۆ بە پراکتیزەکردنی ئەو دروشمە بەرهەم دەهێنێت، کەواتە کاتێك شۆڕشەکان بە دروشمەکانییەوە هەڵدەسەنگێن ناوەڕۆکی گەورەیی شۆڕشەکەی لێدەخوێنرێتەوە و ئامانجەکانی لێدەخوێنینەوە، دروشمی هەموو شۆڕشەکانیش ڕەنگدانەوەی ئەو لۆژیك و فەلسەفەیە بوون کە لەپشت شۆڕشەکەوە هەبووە، لەمبارەوە عەباس مەحمود عەقاد نووسەری گەورەی میسر و عەرەب لە کتێبی (فلسفة الثورة في الميزان) ئاماژە بەوە دەکات،(هەر کەسێك سەیری دروشمی شۆڕشی فەرەنسا بکات کە بریتییە لە (ئازادی و یەکسانی و برایەتی)، واهەست دەکات لەبەر ئەوەی ئەم سێ وشەیە لە زمانی فەرەنسیدا هاو ئاواز و هاو قافیەن بۆیە هەڵبژێراون لەبەر ئەوەی پێکەوە ڕێکدەکەون، بۆیە پێکەوە ریزکراون، بەڵام لەباری واقیعدا بێجگە لەم سێ وشەیە هیچ وشەیەکی دیکە نییە بتوانێت تەعبیر لە شۆڕشی فەرەنسا بکات، بەهەمان شێوە ئەگەر سەیری شۆڕشی تورکیا بکەین دەبینین لەم سێ وشەیەدا، وشەی برایەتی کراوە بە دادپەروەری، لەبەر ئەوەی تورکیا پێشتر بەرێگەی بڕوابوونی بەئیسلام و لەڕوانگەی ئەوەی ئیمانداران برای یەکن، وشەی برایەتی لەدروشمی شۆڕشدا بەپێویست نەزانیوەو پێی وابووە ئیسلام برایەتی نێوان ئیماندارانی زامن کردووە، بۆیە شۆڕشەکەیان لەبری بەرزکردنەوەی دروشمی برایەتی، دادپەروەرییان بەرز کردۆتەوە، ئەگەر سەیری شۆڕشی چین بکەین دەبینین دروشمی ئەم شۆڕشە هیچ کام لە وشەکانی شۆڕشی فەرەنسی تێدا دووبارە نەبۆتەوە، بەڵکو لەبری ئەوە دروشمی (پرانسیپەکانی نەتەوە، دیموکراتی، سۆشیالیستی نەتەوەیە) ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە نیشتمان بخاتە جێگەی دەوڵەت بۆ مامەڵەکردنی لەگەڵ مەغۆل و تەتەر و مەنشورییەکان

دروشمی کوردستان یان نەمان کۆمەڵێك مەغزای گرنگی لەناوەڕۆکی خۆیدا هەڵگرتووە و ئاماژەیە بۆ ئەوەی شۆڕشی ئەیلول، سەرەتای دەسپێکی مێژوویەکی نوێیە لە مێژووی هاوچەرخی گەلی کوردستان و نەتەوەی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا

ئیرادەی خێری سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول بنەمایەك بوو بۆ مانا دانەوە بە ئازادی و ڕێزگرتن لە بەهاکانی ئازادی، خەڵکی کوردستانی هاندا بۆ ئەوەی چیدیکە ژێردەستەیی قبوڵ نەکەن و فێری کردن ئازادی ئەو پێویستیە ڕەهایەیە کە ناتوانین دەستبەرداری بین

و تبتیەکان لەسەر سنوور، هەروەها مەبەستی لەدیموکراتیەتیش زۆرینە بووە کە گەلی چین لەو نیشتمانەدا زۆرینە پێکدەهێنێت، لەمەشدا صن یات صن رێبەری شۆڕشی چین دیموکراتیەتی وەك چەمكی زۆرینە بۆ فراونكردنی وڵاتەكەی بەكار هێناوە، نەك ئەو جۆرە دیموكراتیەی كە لە ئەوروپا و ئەمریكا پیادە دەكرێت، هەروەها سۆشیالیستی نەتەوەییش كە یەكێك لە دروشمەكانی شۆڕشی چین بووە بۆ هەڵوێستی شۆڕشەكە بەرامبەر مامەڵەكردن لەگەڵ داهاتی بێگانە لەوڵاتدا، بەهەمان شێوە ئەگەر سەیری دروشمی شۆڕشی میسر بكەین بەسەركردایەتی جەمال عەبدولناسر لەساڵی ١٩٥٢، دەبینین دروشمی میسر بریتی بووە لە (یەكێتی، نیزام، كار) ئەمەش لەبەر ئەوەبووە لەناو میسر نەتەوەیەكی بن دەست نەبووە شۆڕش بكات، چینیك نەبووە لە دژی چینیكی دیكە شۆڕش بكات، بەڵكو لەو سەردەمە میسر كە خۆی بە پێشەنگی دەوڵەتانی عەرەب دەزانی پێویستی بە یەكێتی بوو لەنێوان وڵاتانی عەرەبی و هەروەها پێپێویستی بەنیزام و كاركردن بوو بۆ ئەوەی خودی میسر لەڕووی ئابوورییەوە بەهێز بێت. ئەگەر لەم روانگەیەوە سەیری دروشمی شۆڕشی ئەیلول بكەین كە بریتی بووە لە (كوردستان یان نەمان) هەست دەكەین ئەم دروشمە كۆمەڵێك مەغزای گرنگی لەناوەڕۆكی خۆیدا هەڵگرتووە و ئاماژەیە بۆ ئەوەی كە گەلی كوردستان لە دوڕیانی مان و نەماندایە، بۆیە لێرەوە دەكرێت بڵێین دەسپێكی شۆڕشی ئەیلول،

شۆڕشی ئەیلول بەپێچەوانەی شۆڕشی فەرەنساوە، دوای ئەوەی لەساڵی ١٩٧٠ رێككەوتننامەی ئاداری مێژوویی لەگەڵ حكومەتی عێراق ئیمزا كرد، لێبوردنی گشتی دەركرد و دەستی بۆ ئاشتبوونەوەی گشتی لەگەڵ ئەو لایەنە سیاسیانە درێژكرد كە پێشتر كێشەی لەگەڵیاندا هەبوو

سەرەتای دەسپێكی مێژوویەكی نوێیە لە مێژووی هاوچەرخی گەلی كوردستان و نەتەوەی كورد لە هەر چوارپارچەی كوردستاندا، راستە شۆڕشی ئەیلول لە پارچەیەكی كوردستانی لكێنراو بەعێراقەوە دەستی پێكرد، بەڵام بووە سەرچاوەی ئیلهام و هاندانی تەواوی نەتەوەی كورد لە لەهەموو ناوچەكە بۆ ئەوەی ببێتە خاوەنی ئەو ئیرادەیەی ئەو دروشمە بەرز بكاتەوە كە یان دەبێت ئازادی یان مردن هەڵبژێرێت و ژیان بەبێ بوونی ئازادی هیچ مانایەكی نییە، بەڵام ئەگەر زۆرتر بە قووڵایی ئەم دروشمە پیرۆزە رۆچین و بپرسین كاتێك ژیان و ئازادی بەپێی پرانسیپەكانی شۆڕشی ئەیلول هاوتای یەكتری دەكرێن و ژیانی ملكەچی و بن دەستی رەتدەكرێتەوە، ئایا ئازادی مانای چییە؟ لێرەدا گرنگە بگەڕێینەوە بۆ ئەو ئیرادە خێرەی سەركردایەتی ئەو شۆڕشەی كردووە كە بۆتە یاسایەك بۆ مانا دانەوە بە ئازادی و رێزگرتن لە بەهاكانی ئازادی، راشكاوانەتر ئەو ئیرادە خێرەی خەڵكی كوردستانی هاندا بۆ ئەوەی چیدیكە

پابەندبوون بە یاسا ئەخلاقیەکان گیانی لێبوردەیی و پێکەوە ژیانی لەنێو تاکەکانی کوردستاندا دروست کرد. ئەمەش شۆڕشی ئەیلولی لەو هەڵەیە پاراست کە شۆڕشی ئەمریکا تێیکەوت

ژێردەستەیی قبوڵ نەکەن و فێری کردن ئازادی ئەو پێویستیە رەهایەیە کە ناتوانین دەستبەرداری بین، هەر ئەو ئیرادە خێرە بۆتە ئەو بنەمایەی کە ملکەچی یاسا ئەخلاقیەکان بێت و لەبەر رۆشنایی یاسا ئەخلاقیەکاندا رەفتاری شۆڕشگێڕانەی پێشمەرگە و بەرنامەی شۆڕش و برایەتی نێوان گەلان و دروەخستنەوەی شۆڕش لەشەڕی نێوان گەلان، واتە شەڕی نێوان کورد و عەرەب، یان کورد نەتەوەکانی دیکە، کەواتە ئەمە پیمان دەڵێت مانا دانەوە بە ئازادی لە میانەی پابەندبوون بە یاسا ئەخلاقیەکان گیانی لێبوردەیی و پێکەوە ژیانی لەنێو تاکەکانی کوردستاندا دروست کرد، ئەم حاڵەتەی جەنابی بارزانی نەمر لە شۆڕشی ئەیلولی مەزن پیادەی کرد، شۆڕشی ئەیلولی لەو هەڵەیە پاراست کە شۆڕشی ئەمریکا تێیکەوت و بەیانی سەربەخۆیی ئەمریکا بەو ئازادیەی لەلایەن هەندێك ویلایەتی ئەمریکاوە بەو جۆرە تەفسیرکرا، کە مەبەست لەمانای ئازادی کە بەیانی سەربەخۆیی ئەمریکا ئەوەیە، کە ئەمریکیەکان لە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا رزگاریان بێت، بەڵام دوای رزگاربوونیان لەژێر دەسەڵاتی بەریتانیا، مافی ئازادیان بە هاوولاتیانی رەش پێست رەوا نەبینی، هەربۆیە ئەبراهام لنکۆڵن کە ئێستا لەمێژووی ئەمریکادا بەمیراتی ئازادی ناو دەبرێت، بۆ ئەوەی ئازادی ماناکانی خۆی لەدەستنەدا، بەپێی رەزامەندی کۆنگریس بڕیاری شەڕیدا و ئامادەباشی خۆیشی پیشاندا و دواتر ئامادەیە لەبەردەم کۆنگریس بەرگری لە بڕیارەکەی خۆی بکات، هەروەها شۆڕشی فەرەنساش دوای سەرکەوتنی تووشی هەمان هەڵەبوو نەیتوانی گیانی لێبوردەیی بەرهەم بهێنێت، بەڵکو گیانی تۆڵەسەندنەوەی بەرهەمهێنا کە پاشان سەری کێشا بۆ توندوتیژی، سەبارەت بەم لایەنەی شۆڕشی فەرەنسا پرۆفیسۆر باربارا فۆریست ئوستادی مێژوو و زانستی سیاسەت لە زانکۆی لویسینا بەمجۆرە باسی توندوتیژیەکانی ناو شۆڕشی فەرەنسای بۆ گوڵان کردو وتی: (ئەوەتان لەیاد بێت خودی شۆڕشی فەرەنسی سەریکێشا بۆ «سەردەمی تیرۆر»، لەبەر ئەوەی شۆڕشگێران نیازی تۆڵەسەندنەوەیان هەبوو لە ئەرستۆکراسی و دار و دەستی پاشایەتی. شۆڕشگێڕانی فەرەنسا کەسانێکی بێرەحم و توندوتیژ بوون. بۆیە پێویستە لێرەدا ئەوە بگوترێت کە شۆڕشی فەرەنسی راستەوخۆ ئەو گۆڕانکاریانەی نەهێنایە ئاراوە کە شۆڕشگێران خوازیاری بوون.

شۆڕشی ئەیلول ناسنامەی کوردستانیبوونی وەك ناسنامەی هاووڵاتیبوون لە کوردستان پێناسەکردەوە. جیاوازی نەتەوەیی و ئایینی لەکوردستاندا نەهێشت

سەرەتا دەبوو خودی خۆیان چاکبکەن و توندوتیژی لەناخی خۆیاندا بنبڕ بکەن.. کەواتە بۆ ئەوەی شۆڕش سەرکەوتوو بێت، دەبێت ئەو خەڵکانەی هەڵگری ئاڵای ئەو شۆڕشەن بەڕاستی پابەندبن بە دادپەروەری و مافەکانی مرۆڤەوە. دادپەروەری بە زەروورەت تۆڵەسەندنەوە لەخۆ ناگرێت. کاتێك ئەو خەڵکانەی دەستیان بە شۆڕش کردو لە کۆتاییدا سەرکەوتن، ئەوا پێویستە ئەوان (شۆڕشگێڕان) پابەندبن بە سەروەریی یاساوە. هەروەها دەبێت ئامادەبن بۆ دامەزراندنی سیستمێك بۆ رووبەڕووبونەوەی ئەو نا دادپەروەریانەی ئەوان رووخاندیان. دەبێت هەموو ئەمانە لەسەر ئەساسی یاسا و مافەکانی مرۆڤ بێت. لەوەش زیاتر، ئەو کەسانەی سوودمەند دەبن لە شۆڕشەکە دەبێت درك بەو راستیە بکەن کە ناتوانن دەستبەجێ و راستەوخۆ هەموو شتێك بەدەست بێنن کە دەیانەوێت. دەبێت کار و کۆشش بکەن بۆ هێنانەدی ئەو گۆڕانکاریە ئیجابیانەی دەیانەوێت)).

لەم رووەوە سەبارەت بەهەنگاوەکانی بارزانی نەمر لە شۆڕشی مەزنی ئەیلولدا هەست دەکەین لەم شۆڕشەدا هەندێك هەنگاو هەڵگیراوە کە تەنانەت لە شۆڕشە گەورەکانی جیهاندا بوونی نەبووە:

١- شۆڕشی ئەیلول یەکێکە لەو شۆڕشانەی جیهان بەبەراورد لەگەڵ شۆڕشی فەرەنسا و شۆڕشی ئەمریکا بۆ سەربەخۆیی، لەوان باشتر پابەندبووە بە ماناکانی ئازادی و دادپەروەریی و مافەکانی مرۆڤەوە.

٢-شۆڕشی ئەیلول بەپێچەوانەی شۆڕشی فەرەنسا دوای ئەوەی لەساڵی ١٩٧٠ رێککەوتننامەی ئاداری مێژوویی لەگەڵ حکومەتی عێراق ئیمزا کرد، هاوکات لێبوردنی گشتی بۆ ئەو خەڵکانە دەرکرد بۆ ئەو کەسانەی لەدژی شۆڕش یارمەتی حکومەتیان داوە، هەروەها دەستی بۆ ئاشتبوونەوەی گشتی لەگەڵ ئەو لایەنە سیاسییانە درێژکرد کە پێش رێککەوتننامەی ئادار کێشەی سیاسییان لەگەڵ شۆڕشەکە هەبووە.

٣-شۆڕشی ئەیلول ناسنامەی کوردستانیبوونی وەك ناسنامەی هاولاتیبوون لەکوردستان پێناسەکردەوە، جیاوازی نەتەوەیی و ئایینی لەکوردستاندا نەهێشت و رێزی لە پێڕەوانی ئایینە

ئەگەر ئازادی ئامانجی شۆڕشی ئەیلول بێت و لەم قۆناخەدا بەشێك لەو ئازادییە بەدی هاتبێت، ئەوا پاراستنی ئەو ئازادییە خۆی لەخۆیدا دەبێتە درێژە پێدەر و بەردەوامی شۆڕشی ئەیلول

جیاوازەکان وەك یەك گرت و لە هەمانکاتدا نەتەوەکانی کوردستانی لەمافدا یەکسانی نەتەوەی کورد کرد و بۆ یەکەمین جار لەسەر ئاستی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێناسەی کەمینە و زۆرینەی بۆ نەتەوە رەتکردەوە، هەر بۆیە لەو رێککەوتنەی کە لەگەڵ حکومەتی عێراق بەناوی رێککەوتنی ١١ی ئادار مۆرکراوە مافی

هەمــوو نەتــەوەكان وەك مافی نەتەوەی كــورد و مافی هەمــوو ئایینەكان زامن كراوە.

٤ – شۆڕشــی ئەیلول لەسەر بنەمای ئـەو یاسـا ئەخلاقیانەی لـە ئیرادەی شۆڕشـگێڕانەی شۆڕشـی ئەیلولـەوە هەڵقوڵابوون و پێشمەرگە و سەركردایەتی شــۆڕش پێوەی پابەند بوون، سەروەریی یاسا و رۆڵی یاســایان وەك پێداویستیەك پێناســەكرد و توانیایـن لـە ناوچـە ئازادكراوەكانی شــۆڕش یاسا پیادەبكەن و دادگای باڵای شــۆڕش دابمەزرێت و ســەرۆكی ئەم دادگا باڵایەش بسپێرێتە یەكێك لـە هاووڵاتیانــی نەتەوەیەك لە كوردستان كە بەژمارە لەهەموو نەتەوەكانی كوردستان كەمترن كە ئەویش یەكێك لەبرا كریستیانەكانی كوردستان بووە.

بۆ ئازادی و سەروەریی یاسا شۆڕشی ئەیلول هەر بەردەوامە

ئەگەر دروشمی كوردستان یان نەمان، ســەرەنجام بــە كوردســتان و ژیانێكی ســەربەرزانە بۆ هەرتاكێكی كوردســتان كۆتایی پێهات، ئەوا دەبێت ئەو راستیەمان لەبەرچاو بێت ژیانی كامەرانی و سەربەرزی هەر تاكێكی كوردستان واتە ژیان لەسایەی سەروەریی یاسادا، زۆر راشكاوانەتر ئەگەر نەمانتوانی لە كوردستاندا سەروەریی یاسا پیادەبكەین، ئەوا دەبێت دان بەو راستیەدا بنێین كـە نەمانتوانیــوە ئامانجەكانی شۆڕشی ئەیلول بەدەست بهێنن و هەروەها نەشــمانتوانیوە بە ئامانجەكانی شۆڕشی ئەیلولیشــەوە پابەند بین، بەڵام پرســیار لێــرەدا ئەوەیــە ئایا لەدوای شــۆڕش و هەنگاو هەڵگرتن بۆ بونیادی دیموكراتی و سەروەریی یاسا كارێكی ئاسانە؟ ئەگەر وەڵامی ئەم پرســیارە لەمێــژووی بزاڤە شۆڕشگێڕییەكانی جیهان وەربگرین، ئەوا بەداخــەوە مێژووی بزاڤە رزگاریخوازەكان لـە هەنگاو هەڵگرتن بــۆ دیموكراتی و ســەروەریی یاســا و خۆدوورخستنەوە لە توندوتیژی و تۆڵەســەندنەوە تۆمارێكی باشــیان نییــە، ســەبارەت بــەم لایەنە پرســیارمان لە پرۆفیسۆر هۆڵ گاردنەر سەرۆكی بەشی پێوەندییە نێودەوڵەتیەكان لەزانكــۆی ئەمریــكا لەپاریــس كرد، ســەبارەت بــەو ئاســتەنگەی كە دوای

سەرۆك بارزانی لە مەراسیمی یادی یۆبیلی زێڕین لە زاخۆ

سەرکەوتنی شـــۆڕش رووبەڕووی گەلان دەبێتەوە، بە گوڵانــی ڕاگەیاند و وتی: (هەمیشە پرۆسەی شۆڕش پرۆسەیەکی ئاڵــۆزە و ئەگــەری ئـــەوەی لێدەکرێت ئاڕاســـتەیەکی ســـلبی وەربگرێت. هیچ کەس بەڕاســـتی نازانێت کەی شۆڕشەکە دەســـت پێدەکات. هەروەهـــا هیچ کەس ئەنجامە کۆتاییەکەی نازانێت، کاتێکیش شۆڕش دەست پێدەکات، ئەوا دینامیەکی شـــۆڕش زۆر ئاڵـــۆزە و زۆر زەحمەتـــە کۆنترۆڵ بکرێت. لە بنەڕەتدا لەم ڕووەوە، ســـێ هۆکار هەن کارلێك لەگەڵ یەکدا دەکەن. یەکەمیـــان بریتییە لە داواکارییە جیاوازەکانی خەڵکە ئاساییەکە و چین و توێژە کۆمەڵایەتیە جیاوازەکان. دووەمیان بریتییە لەو داواکاریانەی بە شـــێوەیەکی

شۆڕشی ئەیلول سەروەریی یاسا و رۆڵی یاسایان وەك پێداویستیەك پێناسەکرد و توانی لە ناوچە ئازادکراوەکانی شۆڕش یاسا پیادەکەن و دادگای باڵای شۆڕش دابمەزرێنێت

گشـــتی ناکۆك بە یەکن و لەلایەن نوخبە و پارتە سیاســـییەکانەوە دەخرێنەڕوو کە دەتوانن هەوڵی گەیشـــتن بـــە بەرنامە و سیاســـەتی هاوبەش بدەن، بەڵام هەمیشە ســـەرکەوتوو نابـــن لە یەکخســـتنی ئەو هەڵوێستانەدا. هۆکاری سێیەم، بریتییە لە دەوڵەت و گروپە دەرەکیەکان کە هەوڵدەدەن دەســـتێوەردان لە پرۆســـەی شۆڕشەکەدا بکەن، بەوەی هەوڵدەدەن کاریگەربن لەسەر بزووتنەوە شۆڕشگێڕیەکانی وڵاتەکە، هەر بۆیە لەنێوان ئـــەم کۆمەڵە هاودژییەدا.. پاراستنی ئازادی پێویستی بە چاوکراوەیی

باربارا فۆریست بۆ گوڵان:

دەبێت ئەو خەڵكانەی هەڵگری ئالای ئەو شۆڕشەن بەڕاستی پابەندبن بە دادپەروەری و مافەكانی مرۆڤەوە، خۆیان بەدوور بگرن لە تۆڵەسەندنەوە و پیادەكردنی توندوتیژی

وادەکـــەن جێبەجێکردنی حکومڕانێتیەکی دیموکراتـــی کارێکی قورس بێت کە تێیدا ڕێز لە مافی زۆرینە و کەمینە بگیرێت. یەکێك لەو شۆڕشە کەمانەی سەرکەوتوبوو لە دامەزراندنی حکومەتێکی دیموکراتی، شۆڕشـــی ئەفریقیـــای باشـــوور بـــوو، ئەگەرچـــی بێ کەموکوڕی نەبوو، بەڵام باشووری ئەفریقیا یەکێك بوو لە باشترین مۆدێلەکانـــی شۆڕشـــێکی دیموکراتی فرەنەتـــەوەی ســـەرکەوتوو کـــە تێیـــدا حکومەت لەســـەر ئەساسی دابەشکردنی دەسەڵات و ئاشـــتەوایی لەنێوان گرووپە ئیتنـــی و زمانەوانییـــە جیـــاوازەکان و پارتە سیاســـییەکان(لەنێویاندا ڕکابەرانی پێشـــووی پارتی کۆنگـــرەی نەتەوەیی ئەفریقیـــی) دامەزرا. لە ســـاڵی ١٩٩٤ نیلسۆن ماندیلا بووە سەرۆك، بەڵام کاتێك خولی سەرۆکایەتیەکەی تەواوکرد وازی لە دەســـەڵات هێنا، بەو شـــێوەیە ماندێلا نەبووە دیکتاتۆر بەچەشنی ئەوەی هەندێ لە شۆڕشگێڕانی ئەفریقیا و شوێنەکانی دیکە بوون. سەرەڕای هەنگاوهەڵگرتن بۆ ئاشتەواییکردن لەگەڵ دەوڵەتە دراوسێکان، هەروەهـــا ڕێگریکردن لە دروســـتبوونی ناکۆکی لەگەڵ دراوسێکاندا، ئەوا لیژنەی «ڕاستی و ئاشتەوایی» ئەفریقا هاوکار بوو لە ڕێگرتـــن لە خوێنڕێژی ناوخۆیی و بە ئاگابوونێکی هەمیشەیی و خەباتی ڕۆژانـــە هەیـــە بۆ ڕێگریکـــردن لەوەی تاکەکەســـەکان یان پارتە سیاســـییەکان کۆنترۆڵـــی تـــەواو نەگرنەدەســـت و بۆ ڕێگری کردن لـــەوەی گروپێکی بچووك لەسەر ئەساسی بەرژەوەندیە شەخسیەکانیان حکومڕانی نەکەن، دەبێت دەسەڵات دابەش بکرێت.. هەروەها لەدوای ســـەرکەوتنی شۆڕشیشەوە، بۆ ســـەرکردەکانی شۆڕش زەحمەتە دەســـەڵات دابەشبکەن، چونکە بەزۆری متمانە بە پارتە سیاســـییەکانی دیکە ناکەن. تەنانـــەت ڕەنگە متمانە بە هاوپەیمانەکانی خۆشیان لە شۆڕشەکەدا نەکـــەن. ئەو ســـەرکردانەی دەســـەڵات بەدەست دەهێنن بە زۆری خوازیاری ئەوە نین دەستی لێهەڵبگرن، لەبەشێکیدا لەبەر ئەوەی باوەڕیان وایە دەزانن باشترین ڕێگە چییە کـــە دەبێت وڵاتەکـــە بیگرێتەبەر، یاخود بانگەشەی ئەوە دەکەن دەزانن ئەو ڕێگەیە چییە. هەروەهـــا ڕەنگە داوای تۆڵەسەندنەوە بکرێت لەلایەن ئەو کەسانەی پێشتر ڕووبەڕووی ستەم بوونەتەوە، بۆی هەیە ئەمە سەربکێشـــێت بۆ فۆرمێکی نوێـــی ســـەرکوتکاری. ئـــەم هۆکارانە

لەدوای شۆڕشە دیموکراتیەکەوە).

هەربۆیە لەم چوارچێوەیەدا و وێڕای ئەوەی زیاتر لە ٢٠٠ ساڵ بەسەر شۆڕشی فەرەنسا تێپەڕیووە، پرۆ فیسۆر گاردنەر بە گوڵانی ڕاگەیاند بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی شۆڕشی فەرەنسا وێڕای بۆچوونەکانیش لەهەمبەر دروشمەکانی شۆڕش گۆڕدراون، بەڵام شۆڕشەکە هەر بەردەوامە و لەم بارەیەوە وتی:(بێگومان هێشتا شۆڕشی فەرەنسی بەردەوامە، لەو ڕووەوە کە ئامانجەکانی بریتی بوون لە(ئازادی، یەکسانی و برایەتی)، بەوەی ئەم ئامانجانە بەرجەستەی ئایدیاگەلێکی فەلسەفی دەکەن کە هێشتا بە تەواوەتی بەدەست نەهاتوون. لە هەمان کاتدا، هەر لە ساڵی ١٧٨٩وە تا ئێستا تەفسیرکردنی خودی ئەو ئایدیانە لە گۆڕاندان).

کەواتە ئەگەر ئازادی ئامانجی شۆڕشی ئەیلول بێت و لەم قۆناخەدا بەشێك لەو ئازادییە بەدی هاتبێت، ئەوا پاراستنی ئەو ئازادییە خۆی لەخۆیدا دەبێتە درێژەپێدەر و بەردەوامی شۆڕشی ئەیلول. سەبارەت بە چۆنییەتی پاراستنی ئازادی و گرێدانەوەی بەدیموکراتیەوە پرسیارمان لە پرۆ فیسۆر شانۆن ستیمسۆن ئوستادی زانستی سیاسەت لەزانکۆی بیرکلی لە کالیفۆرنیا کرد و لەوەڵامدا بەمجۆرە بۆ گوڵان هاتە ئاخاوتن: (وەك هۆبز دەڵێت ئەگەر خەڵکی سەرکوت بکرێت تاوەکو ژیانیان بەرەو هەڵدێر ببات، ئەوا ئەو کاتە جیاوازی مەرگ و ژیان

هۆڵ گاردنەر بۆ گوڵان:

بێگومان هێشتا شۆڕشی فەرەنسی بەردەوامە، لەو ڕووەوە کە ئامانجەکانی بریتی بوون لە(ئازادی، یەکسانی و برایەتی)

شانۆن ستیمسۆن بۆ گوڵان:

ئەگەر خەڵک گەیشتە قەناعەت هیچ جیاوازیەک لەنێوان ژیان و مردنیاندا نییە، ئەوا چەکی هەموو جیهان بەشی وەستاندنی شۆڕشێک ناکات

نامێنێت و ئەو کاتە خەڵك شۆڕش دەکات، ئەمە ئەو ڕاستییە کە ئەو کەسانەی لە دەسەڵاتدان و لەسەرەوەن دەبێت ئیعتیرافی پێبکەن و هەوڵبدەن مافی گەلانی چەوساوە بدەن و دەبێت بزانن چەکی هەموو جیهان بەشی وەستاندنی شۆڕشێك ناکات، ئەگەر خەڵکەکە قەناعەتیان وابوو هیچ جیاوازیەك لەنێوان ژیان و مردنیاندا نییە، لێرەوە ئەگەر سەبارەت بە پاراستنی ئازادی و گرێدانەوەی بەدیموکراتیەوە قسە بکەین، من پێمەوایە ئازادی و دیموکراسی یەك شت نین، بەڵام بە دڵنیاییەوە پێوەندیەکی نزیك لە نێوانیاندا هەیە، بۆیە ئەوەی هەوڵی بۆ دەدەین ئازادی دیموکراتیە، مافی بڕیاردانی چارەنووسە، لەبەرامبەر ڕزگاربوون لە هێزێکی تێکشکێنەری خۆسەپێندا، دواتر جۆری دامەزراوەکان و بونیادی کۆمەڵایەتی و ئابوورییە کە وا دەکەن خود حکومڕانیکردنی دیموکراتیانە شتێکی مومکین بێت، دەبێت لەگەڵ سیاقە ماتریالیەکەدا بگونجێنرێن کە دەکرێتە دەستپێك. ئێوە دەقا و دەق ئاماژە بە ئاراستەیەکی ڕاست و دروست دەکەن، لەبەر ئەوەی لە سەدەی هەژدەدا ئەو پرسیارە کرا ئایا نەتەوەیەکی مەزن خۆی حکومڕانی خۆی بکات، یاخود دەبێت لەسەرەوەڕا و بە شێوازێکی خۆسەپێنانە حکومڕانی بکرێت. وەڵامەکە ئەوەبوو با دابەش بکرێن بۆ یەکەی بچووك و دواتر هەماهەنگی لەگەڵ یەکدا بکەن، ئەو کاتە ئەگەری خود ئیدارەکردن مومکین دەبێت، لەبەر ئەوەی خود حکومڕانیکردنی دیموکراتیانە تەنیا لە مافی دەنگداندا کورت نابێتەوە، بەڵکو پێدانی مافی بەڕێوبردنی ژیانیش لەخۆدەگرێت. ئەمەش بە مانای ئەوە دێت ئەوەی دەنگت بۆ داوە لەسەر ئەرزی واقیع جێبەجێ دەکرێت لەو سیاقەی تێیدایت، کەواتە بچووککردنەوەی ئایدیای خود بەڕێوەبردنی دیموکراتیانە لە ئەنجامدانی ڕاپرسی لەسەر ئاستی نەتەوەکە بۆ ئەنجامدانی لەسەر ئاستی ئیداری بچووکتر کە خود بەڕێوەبردنی لێبکەوێتەوە، دەبێتە یەکێك لە ڕێگاکان بۆ تێگەیشتن لە دیموکراسی خود بەڕێوەبردن و خود حکومڕانیکردن، ئەمە لەبەرامبەر ئەو تێگەیشتنەی کە دیموکراسی بریتییە لە دەنگدان و لێگەڕێن هەموو کەس دەنگ بدات)).

مافی بڕیاردانی چارەنووس مانایەکی دیکەی ئازادییە

مافی بڕیاردانی چارەنووس یەکێکی دیکەیە لە ئامانجەکانی شۆڕشی ئەیلول و وەك سەرۆکی کوردستان ئاماژەی پێکرد ئەوەی لە ئێستاو ئایندەش هەنگاوی بۆ هەڵدەگیرێت بناخەکەی هەر شۆڕشی ئەیلولە و لەسەر ئەو بناخەیەوە هەنگاوی بۆ هەڵدەگیرێت، هەر شۆڕشی ئەیلول کارێکی وایکرد کە تاکی کورد هەست بەئیرادەی خۆی بکات و هەست بکات کە خاوەنی ئیرادەی خۆیەتی، کەواتە بۆ ئەمڕۆ جارێکی دیکە هەوڵدان بۆ گەیشتن

ڕۆناڵد وید بۆ گوڵان:

هەست نەکردن بەترس هۆکارێکە بۆ ئەوەی ئیرادەی هاووڵاتیان بۆ سەرکەوتنی شۆڕش یەکبخات

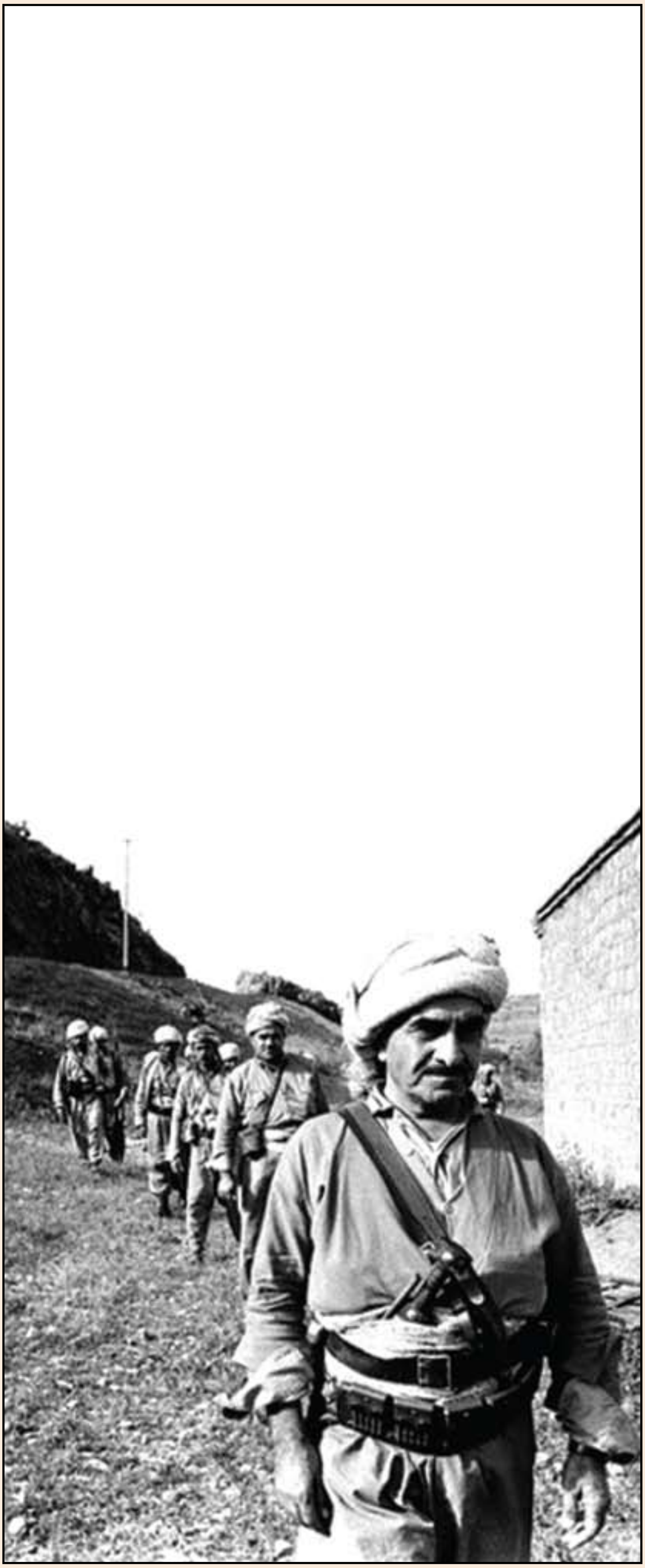

به بڕیاری یەکلاکەرەو بڕیاردانی مافی چارەنووس ئامانجێکی دیکەی شۆڕشی ئەیلولە کە پێویستە ئیرادەی ئەو شۆڕشە بەردەوام بێت بۆ ئەوەی بتوانرێت هەنگاو بۆ ئەو ئامانجە هەڵبگیرێت، ئەم هەنگاوەش کە بێگومان بە هەوڵدان بۆ گێڕانەوەی ناوچە دابڕێنراوەکان و جێبەجێکردنی دەستووری عێراق و جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ سەرچاوە دەگرێت، لەمەشدا بارزانی نەمر و شۆڕشی ئەیلول هێڵی سوری ئەم هەنگاوەیان دیاری کردووە و سازشکردن لەسەر ئەو ناوچانە هێڵی سورەو وەك چەندین جاری دیکەش سەرۆکی کوردستان دووبارەی کردۆتەوە لەسەر ئەو ناوچانە هەرچی دەبێت با ببێت، ئەمەش مانای ئەوەیە بەبێ گەڕانەوەی ئەو ناوچە دابڕاوانە بە کەرکوکی دڵی کوردستانیشەوە هێشتا ئامانجەکانی شۆڕشی ئەیلول نەهاتوونەتە دی، بۆیە دەبێت بۆ سەرکەوتنی ئامانجەکانی شۆڕش و لەپێناو گەڕانەوەی ئەوناوچانە لەهیچ مەترسیەك سڵنەکرێتەوە، وەك پرۆفیسۆر رۆناڵد وید ئوستادی فەلسەفە لەزانکۆی نیو برۆنیسك لە لێدوانێکی تایبەت بەگوڵانی راگەیاند: (ئەوکاتە شۆڕش سەرکەوتن بەدەست دێنێت کاتێك بیر لەوە بکرێتەوە کە تەنانەت گەر هەرچیش رووبدات ئەوە هێشتا لەو شتانە باشترە کە ئێستا روودەدەن. سەیرترین شت لە شیکردنەوەی ترس ئەوەیە کە دەڵێت کاتێك کە مرۆڤێك زیاتر لەتوانای خۆی ئەشکەنجەبدرێت و مەینەتی بچێژێت و بگاتە ئەو باوەڕەی کە لەوە زیاتر ئازار نەماوە پێی بگات، دەڵێن ئەوکات ئەو مرۆڤە چیتر هەست بە ترس ناکات، لەبەرئەوەی ترس هەمیشە بریتییە لە بەئامانجکردنی ئەو لایەنانەی مرۆڤ کە ئەگەری زیان پێگەیاندنیان لەسەر هەیە، بەڵام بیر لە خۆت بکەرەوە کاتێك باوەڕنەکەی زیانی زیاتر هەبێت لەوەی کە پێشوەختە پێت گەیشتووە و لە ئازار نەترسی ئەوکات ترسەکەت نامێنێت و پێموایە پاش نەمانی ترس، بەتایبەتی لەنێو زۆربەی هەرە زۆرینەی هاووڵاتیان، ئەوکات بەشێوەیەکی گەورەتر دەبێتە هۆی یەکگرتنی بەشداربووەکانی ئیرادەی هەموو هاووڵاتیان).